

2021 KITÜNTETETTJEINK

Áder János
köztársasági
elnök

„A tavalyi után az idei március 15-e is olyan nap, amelyet nem tudunk az elmúlt évek hagyományai szerint ünnepelni. Úgy, ahogy megszoktuk, úgy, ahogy szeretnénk.” Áder János ünnepi beszédében hangzottak el a fenti, sajnálatosan időszerű szavak. És köztársasági elnökünk idén sem a Parlament kupolatermében mondhatta el március idusáról gondolatait az ünnepelt díjazottak és vendégeik előtt; a televíziók képernyője előtt ülve hallgathattuk meg azokat. Mielőtt tehát művészeti életünk kitüntetettjeit név szerint is méltatnánk, „hallgassunk még bele” Áder János szokásostól eltérő eszmeifuttatásába.

„Tisztelt Honfitársaim! »Tartsátok tiszteltben e napot, melyen a nép szava először megszólalt. Március 15-ike az, írártok föl szíveitekbe és el ne felejtsetek. A magyar nemzet szabadsága e naptól kezdődik« – Jókai Mór erkölcsi parancsa ez...

Sokakban fogalmazódhat meg a kérdés, hogy lehet-e, van-e mit ünnepelnünk ma egyáltalán? Segít-e rajtunk most egy százhetvenhárom évvel ezelőtti történet? Nincs más, fontosabb teendők?

1848 tavaszán Arany János hasonló kérdéseket tett fel: »...hátha szomszédod háza égne, hátha távolabb a helységben tűz ütne ki, oltanád-e azt és miért? Oltanám, először felebaráti kötelességből; másodsor azért, hogy a tűz tovább ne terjedjen, s valahogy az én házam is meg ne gyúljon. És így, ha a magad házat meg akarod menteni, a másik házat is ótalmaznod kell (...) Hazád nemcsak a magad kis tűzhelye, hazád az egész falu: amit annak jobbvoltáért cselekszel, azt magadért teszed; midőn azt véded, magadat, kedveseidet ótalmazod.« Arany János mindezt tudta...

Tisztelt Honfitársaim! A szomszéd égő házánál nincs erősebb kép, amely megmutatná, hogy a veszélyben mennyire egymásra vagyunk utalva. Hogy mennyire függ a magunk biztonsága a többiekétől... A küzdelem akkor válik személyessé, ha a baj már a mi ajtónkon kopogtat. Amikor a kapuból kinézve tűztől vöröslök az ég alja. Amikor az emberek érzik, hogy amit a többiekért cselekszenek, azt magukért is teszik.

De van-e ugyanilyen biztos válaszuk mai nehézségeinkre? Szembeszállunk-e a közös ellenséggel? Képesek vagyunk-e az eddiginél is jobban összefogni egy, az életünket és szabadságunkat fenyegető erővel szemben, amely

fájdalmat és halált hoz közénk? Vállaljuk-e a védekezésből a felelősség ránk eső részét? Tudunk-e cselekedni hazánkért, családjunkért, közösségeinkért, szomszédunkért, mindannyiunk szabadságáért? Eloltjuk-e a járvány tüzet azzal az egyszerű döntéssel, hogy beoltatjuk magunkat? Megteszünk-e mindent szabadságunkért? Vagy maradunk áldozatok, és tehetetlenül várjuk, hogy valami csoda történjen velünk? Március idusán legyen mindannyiunk számára méltó üzenet Arany János gondolata: »nem szebb dolog-e a magunk ügye mellett dicsőségesen küzdeni, mint megadni magunkat az ellenségnek?!«

KOSSUTH-NAGYDÍJAS:

Mécs Károly a nemzet művésze, Kossuth- és Jászai Mari-díjas színművész, érdemes és kiváló művész, a Magyar Művészeti Akadémia rendes tagja.

KOSSUTH-DÍJASOK:

Cseke Péter Jászai Mari- és Nádasy Kálmán-díjas színművész, rendező, érdemes művész, az MMA rendes tagja.

Csiky András Jászai Mari-díjas színművész, a Kolozsvári Állami Magyar Színház örökös tagja.

Frenák Pál Harangozó Gyula-díjas táncművész, koreográfus, érdemes művész.

Gulyás Gyula Balázs Béla-díjas filmrendező, érdemes művész, a MMA rendes tagja.

Gulyás János Balázs Béla-díjas filmrendező, operatőr, érdemes művész, a MMA rendes tagja.

Harsányi Gábor kétszeres Jászai Mari-díjas színművész, író, érdemes művész.

Keller András Liszt Ferenc-díjas hegedűművész, érdemes művész.

Dr. Lovász Irén népdalénekes, néprajzkutató, érdemes művész.

Nagy Bálint Ybl Miklós-díjas építész.

Nagy Feró énekes, zeneszerző, dalszövegíró.

Párkányi Raab Péter Munkácsy Mihály-díjas szobrászművész.

Szarvas József Jászai Mari-díjas színművész, érdemes és kiváló művész, az MMA rendes tagja.

Tátrai Tibor „Tibusz” Liszt Ferenc-díjas gitárművész, zeneszerző, érdemes művész.

Turi Attila Ybl Miklós-díjas építész, az MMA rendes tagja.

Vári FABIÁN László Babérkoszorú és József

Attila-díjas költő, műfordító, néprajzkutató, az MMA rendes tagja.

SZÉCHENYI-NAGYDÍJAS:

Dr. Dávid Katalin Széchenyi-díjas művészettörténész, művészeti író, a Magyar Művészeti Akadémia rendes tagja.

NÉGYEN A SZÉCHENYI-DÍJASOK KÖZÜL:

Dr. Karikó Katalin kutatóbiológus, biokémikus, az mRNS-alapú vakcinák technológiájának szabadalmaztatója.

Dr. Prokopp Mária művészettörténész, az Eötvös Loránd Tudományegyetem professor emeritája.

Dr. Szakály Sándor történész, a Magyar Tudományos Akadémia doktora, a VERITAS Történetkutató Intézet és Levéltár főigazgatója.

Dr. Szovák Kornél Fraknoi Vilmos-díjas klasszika-filológus, középkorkutató, a Magyar Tudományos Akadémia doktora.

MAGYARORSZÁG KIVÁLÓ MŰVÉSZE DÍJASOK:

Bodolay Géza Jászai Mari-díjas színházi rendező, érdemes művész.

Farkas Zoltán „Batyú” Harangozó Gyula-díjas táncművész, koreográfus, érdemes művész.

Mikó István Jászai Mari-díjas színművész, rendező, előadóművész, érdemes művész.

Nemcsák Károly Jászai Mari-díjas színművész, érdemes művész.

Németh Judit Liszt Ferenc-díjas énekművész, érdemes művész.

Szemadám György Munkácsy Mihály-díjas festőművész, művészeti író, érdemes művész, a Magyar Művészeti Akadémia rendes tagja.

Szerednyey Béla Jászai Mari-díjas színművész, rendező, érdemes művész.

MAGYARORSZÁG

BABÉRKOSZORÚJA DÍJA:

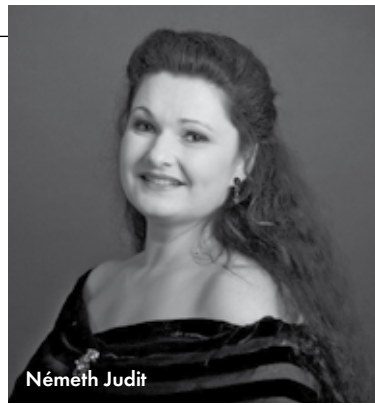
Bán János Herczeg Ferenc-díjas író, újságíró.

Lackfi János József Attila-díjas költő, író, műfordító.

Száraz Miklós György József Attila-díjas író.

Harsányi Gábor

Németh Judit

Dr. Merkely Béla

Párkány Raab Péter

Bodolay Géza

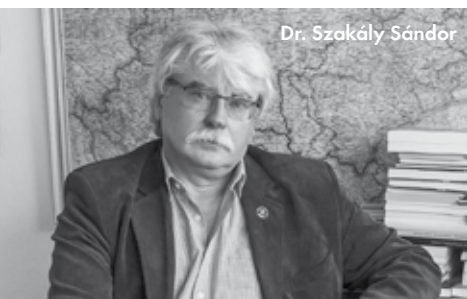
Mikó István

Dr. Prokopp Mária

Frenák Pál

Dr. Szakály Sándor

Szemadám György

Nagy Feró

Dr. Dávid Katalin

Tátrai Tibor

Lovász Irén

Szarvas József

Keller András

Cseke Péter

Vári Fábión László

HIT, TUDOMÁNY, TÁRSADALOM

Különleges kötet jelent meg a fenti címen ez év áprilisában a Szent István Társulat kiadásában az 52. Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus alkalmára. A tanulmánykötet, amely a párbeszéd előmozdítására született, a tudóstársadalom hozzájárulása a világesemény előkészületeihez. Hit, tudomány, társadalom címmel eredetileg egy konferenciát terveztek, amelynek megrendezését azonban megakadályozta a világjárvány. A felkért előadók vállalták, hogy írásban is elküldik gondolataikat, ezekből a monográfiákból állították össze a szerkesztők a könyvet. A kötet, sokfélesége mellett, üzenetét tekintve egy irányba mutat: az eszmecsere a világunkról, önmagunkról való közös gondolkodás felé hívők és nem hívők, a különböző vallási és különféle tudományos irányzatok követői között. Az eszmecsere-gyűjtemény megjelenésének apropóján Erdő Péter bíboros, Balog Zoltán református püspök, Köves Slomó rabbi és Vizi E. Szilveszter agykutató beszélgetett április 18-án a Kossuth rádió műsorában. Mostani számunkban Fides et ratio címen a rádiós beszélgetés szerkesztett változatát olvashatják nyomtatásban.*

FIDES ET RATIO

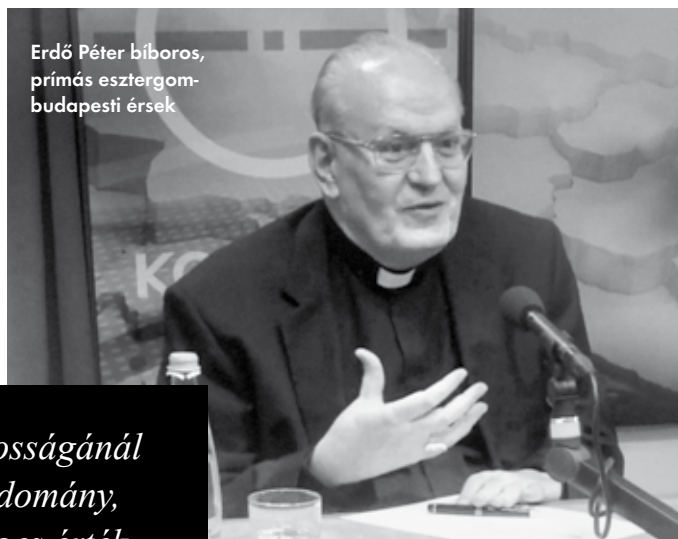
Az érsek, a rabbi, a református püspök és az agykutató eszmecsereje

– Jó napot kívánok! Pásztor Zoltán vagyok, és köszöntöm a vendégeinket: Erdő Péter bíboros, prímás esztergom-budapesti érseket, Vizi E. Szilveszter agykutatót, a Magyar Tudományos Akadémia korábbi elnökét, Balog Zoltánt, a Magyarországi Református Egyház Zsinatának lelkes elnökét és Köves Slomó ortodox rabbit, az Egységes Magyarországi Izraelita hitközség vezetőjét. Köszönöm szépen, hogy itt vannak és beszélgethetünk. Hadd kezdjem a műsort Balog Zoltán írásának egy részletére hivatkozva. Azt írja a műve legelején: „A transzcendens szó elemi jelentése az érzékelhető világon túli világ, valami, ami nem mi vagyunk. A legtöbben, különösen zsidó-keresztény kultúrkörnyezetben úgy képzelik el Istent, mint aki a felhők között trónol, szakálla egyre hosszabb és fehérebb, és ma már egyre kevésbé tudja az emberek sorsát irányítani.” Önök itt mind hívő emberek. Azt kérdezném először, a Jóistenre gondolva, hogyan képzelik el őt?

Erdő Péter: – Nekem Vörösmarty mondata jut eszembe erről: „A természet örök könyvét forgatni ne szünjél: / Benne az Istennek képe leírva vagyon.” Személy szerint számomra istenélmény volt nagyon sokáig az is, ha kiültem a tengerpartra és néztem a tengert. Érdekelt, hogy mi történik a természetben, annak harmóniája, és hogy milyen erők működnek benne, úgy éreztem, ezen keresztül kifejeződik, hogy Isten mindenható és jóságos. Jártam úgy a Balti-tenger partján, hogy másfél méter széles moszat- és kagylótömeg borította a partot, ameddig a szem ellátott, mert olyan volt az áramlás, hogy azt kivetette magából. Ilyenféleképpen hát nem a gondolatok mélysége az, ami órá jellemző, hanem valami megrendítően nagyobb. Ez mindenképpen az embernek az élménye.

– Professzor úr?

Vizi E. Szilveszter: – Egy természettudós számára más a megközelítése az istenségnek. Talán József Attila tudta, ő azt mondja, nem szó szerint idézve, hogy minden dologban tetten érhető. A természettudós számára is ez a nagy meglepetés. Minél jobban elmélyed a teremtett világ tanulmányozásában, annál inkább realizálja, észreveszi a rendezettséget. Azt az egészen fantasztikus rendezettséget, amelyet a genetika legújabb eredményei is, a fizika legújabb eredményei is valahol bizonyítanak. A genetikát hoztam ide elsőnek, például a muslica csak feleannyi génnel rendelkezik, mint az ember, de ugyanazok a felépítő anyagai. Tehát a legkisebb részecskét is tartalmazza a legprimitívebb élőlény, mint ahogy a legfejlettebb, az ember, akinek lelke van, gondolkodni tud, alkotni tud.

Erdő Péter bíboros,
prímás esztergom-
budapesti érsek

*A hit világosságánál
művelt tudomány,
az különleges érték,
mert egységbe fogja
a világunkat.*

– És püspök úr?

Balog Zoltán: – Én a személyességet emelném ki, és egy harmadik költőt említenék, Ady Endrét, aki megküzdött a saját maga istenképeivel, én azért azt mondanám, hogy Istenével.

Abban volt egy nagyon személyes kiszolgáltatottságélmény, harcosszerű élmény, küzdelem... Én nagyon intenzív vallásos nevelést kaptam, mondhatnám, a szüleim mélyen hívő emberek voltak, én az anyatejjel szívtam magamba, hogy az Istennel lehet beszélni, ő személy. Ő személyes. És mi őt megszólíthatjuk az imádságban – a protestánsoknál talán a saját szavainkkal elmondott imádság gyakoribb, mint a hagyományozott imádságoknak az újra elmondása; mind a kettőnek megvan a maga értéke –, és amióta az eszemet tudom, az természetes dolog volt otthon, hogy mi megszólítjuk őt. Azt mondjuk, hogy Mennyei Atyánk, a mi édesatyánk, akitől kérhetünk, akinek megköszönhetünk dolgokat, akit kérdezhetünk. A válasz pedig úgy születik meg, hogyha a természet könyve után azt a könyvet, amelyik az ő kinyilatkoztatása, kijelentése: a Bibliát forgatjuk, abból nekünk ő majd személyesen szólni fog. Ez a személyes karakter számomra, az Istent mindig is így éltem meg, nem is kellett elképzelni, mert annyira nyilvánvaló volt, hogy van. Még emlékszem, kamaszkoromban – mindenkinek van kamaszkora, olyan időszaka, amikor azt mondja, most hagyjuk ezt a vallás dolgot – én magam is azt mondtam, hogy szabadságra mennék a Jóistentől, ha lehet.

Műsorkezdés előtt a négy vendég Pásztor Zoltán műsorvezetővel és Siklósi Beatrix csatornaigazgatóval

Egy kicsit hadd próbáljam ki azt, amit kamaszkorban kipróbál az ember, de eszembe se jutott volna azt mondani, hogy nincs, csupán annyi volt, hogy hagyjon békén... Aztán milyen jó, hogy nem tette!

– Köves Slomó is megszemélyesíti?

Köves Slomó: – Ha már a személyes számról van szó, nekem viszont olyan korszakom volt, amikor azt mondtam tizenkét éves koromban, hogy hagyjuk ezt az ateizmust egy kicsit szabadságra menni! Én kifejezetten ateista neveltetést kaptam, és számomra gyermekkoromtól fogva az volt a központi kérdés, hogy Istent mivel lehet jobban megközelíteni. Vagy egyáltalán meg lehet-e közelíteni racionális módon, el lehet-e jutni hozzá racionális érvekkel, vagy pedig a személyes szál az, amelyik meghatározóbb, hogy van az embernek személyes istenélménye. Aztán később, amikor rabbi lettem, azt láttam: ha ezt a kérdést a Biblia szemszögéből tennék föl, hogy mi az, amiben újat adott a Biblia, újat adott, mondjuk, a görög filozófiához képest, akkor szerintem nem a racionális útban ad újat. Mert racionálisan – javítsatok ki, kérlek, ha ti nem így látjátok! –, racionálisan a görög filozófusok is eljutottak oda, hogy van valamilyen felsőbb erő, egy örök mozgató valami, ami ezt az egészet összerakta, hiszen annyira lehetetlen, ahogy professzor úr is mondta, hogy ez a komplex létezés önmagától legyen. Az igazi újítása a Bibliának pontosan a személyes szál. Az, hogy ez az Isten megszólal, megszólítja az embert, és elvárásai, erkölcsi elvárásai vannak az embertől. A Biblia újítása ez, ami éppen ezért

Vizi E. Szilveszter
agykutató,
a Magyar
Tudományos
Akadémia
korábbi elnöke

A mostani közös ellenség anti-Bábel lehet, és pünkösdi csoda lehet, ha mindenki arra gondol, hogy ezt most globálisan kell legyőznünk!

egy kinyilatkoztatáson alapszik, nem pedig a racionális érveken: hogy létezik az erkölcsi elvárás és nekem személyesen valamilyen szerepem van ebben a hatalmas rendszerben. Mert az a felismerés, hogy ez a hatalmas rendszer valaki által létrejött, az még nekem nem ad erőt. Az igazi erőt az adja, amikor azt ismerem föl, hogy nekem van jelentőségem ebben, és ez a bizonyosság a mi közös hagyományunkban.

– *A hit és tudomány viszonyában mennyire megfogható a tudomány, mennyire olyan, mint a hit, vagy mennyire teljesen más?*

Erdő Péter: – Amikor a rendszerváltozás után szinte rögtön dolgozni kezdtünk a katolikus egyetem létrehozásán, erről kint élő magyar tudósokkal is beszélgettünk. Volt, aki azt kérdezte: megértem, hogy kellenek jó egyházi gimnáziumok, de minek nektek egyetem? Én pedig azt válaszoltam, hogy abszolút szükséges,

mert itt voltak azok az évtizedek, amikor azt mondták, hogy a vallás butaság, hogy ellenkezik a tudománnyal, és nem is volt emberi érintkezésünk a profán tudományok világával. Miközben pedig meg vagyunk győződve arról, hogy a valóság az egy. Tehát, amit mi a hitben megközelítünk, ugyanazt az emberi értelemnek minden kutatóképességgel is meg lehet közelíteni. És a hit világozóságánál művelt tudomány, az különleges érték, mert egységbe fogja a világunkat. Tehát ezt az egységet adja meg a hit és a mai tudományok találkozása. Ebben bízunk, és ezért gondoljuk, hogy ezt újra meg újra érdemes témává tenni.

– Professzor úr?

Vizi E. Szilveszter: – Másik szempontból közelítenék ehhez. Az ószövetségi tízparancsolat tulajdonképpen – az első hármat ha félreteszem, nem mintha nem lenne nagyon fontos, de az az Istennel való kapcsolatot jelöli ki –, a másik hét viszont a társadalomban, kis- és nagy közösségben az egymással való kapcsolatot jeleníti meg. És ezekben a kapcsolatokban, akarva-akaratlanul, de az emberi gondolkodás fejlődésének eredményeképpen, megjelenik a tudomány mint alkotó erő, mint a világot megváltoztató erő, és befolyásolja az egyén gondolkodását is, legalábbis akarja. Tehát a hit, amit öröklünk, évezredek, évszázados társadalmi örökségünk, amelyet részben természetesen, másrészt pedig a

környezetünktől kapjuk. Annak idején a Sacré Coeurben, ahol négyen, fiúk ministrálhattunk, a nővérektől tanultuk meg a *Pater noster, qui es in caelist*, tehát a Miatyánkot. Akkor még úgy gondoltuk, hogy az Isten ott van fönt, és természet tudósként, a tudomány segítségével jutottam el oda, hogy a világban ott van. Nagyon érdekes, hogy Kálvin volt az, aki az *Institutio Christianae religionis* című munkájában már 1536-ban először megfogalmazta, hogy a természetben föllelitek az Istent.

Erdő Péter: – Az én kedvenc mondanom ezzel kapcsolatban Cartenburyi Anselmus mondanom, ami így hangzik – nehogy valaki

félreértse –: *fides quaerens intellectum*, a hit keresi az értelmet. A hit az megértésre törekszik. És azt látjuk, ha megnézzük az egyház történetét, a keresztény gondolkodást, de mondhatom, hogy a zsidó-keresztény gondolkodás történetét is, hogy abból a hitből, amelyik elzárkózott az autonóm megismerés vágyától, abból vakhit lett. És ez nem tett jót az emberi közösségnek. De fordítva is igaz, és ma inkább annak veszélye áll fenn, hogy van tudomány, amelyik úgy gondolja, hogy a hit az nem más, mint hiszékenység. Miközben a hit jelentése – akár a héber *emuna*,

akár a görög *πιστις* szót fordítjuk, a két szent nyelven, amelyen a Bibliát írták – sokkal közelebb áll a bizalomhoz. Az, amiről a professzor úr is beszélt: úgy látni a valóságot, mint amiben ott van az a teremtő akarat, akihez mi viszonyulni tudunk. És ebből mi következik? Felelősség. A tudománynak szüksége van arra a bizalomra, amiből alázat következik, az az alázat, hogy tudom: el kell számoljak azzal, amit akár a kutatásban, akár az életemben teszek, vagy amit nem teszek. Mert azzal is el kell számolni, amit nem teszünk meg. A bizalom, amit én hitnek nevezek, vagy a hit, amit én bizalomnak nevezek, arra kötelez engem, hogy ne valamifajta határtalan göggel gondoljam azt, hogy miután én tudós vagyok, én vagyok arra hivatva, hogy uraljam ezt a világot, hanem azzal az alázattal keressem a világnak, a valóságnak a megértését, hogy közben én felelősséggel tartozom azért, amit megtettem ebben az ügyben.

Vizi E. Szilveszter: – Úgy érzem, nekem lett szánva ez a gondolat-sor. A hitben közvetett úton tudok eljutni az igazsághoz, a tudós az eszközrendszerével közvetlenül, és itt hadd utaljak Szent II. János Pál enciklikájára, a *Fides et ratio*-ra, amelyben egyértelművé teszi, hogy az igazság megtalálásának az újtárhoz két segítség van. *Két szárny van.* Az egyik az ész, a másik a hit. Polányi Mihályra azt mondta, hogy minden igazságkereső útban van egy szubjektív elem, s ebben a szubjektív elemben ott van a hit, és ez befolyásolja. A közvetett és közvetlen úton való megkeresése az igazságnak segítséget ad, hogy eljussak ahhoz a részigazsághoz, amely soha nem az egész igazság. És itt most...

Erdő Péter: – Azt hiszem, nagyon föl van dobva a labda, mert ugye, elhangzott az a kérdés, hogy ki a tudós? Régen volt egy olyan tudóseszmény, hogy az a tudós, aki sokat tud. Most van egy olyan tudóseszmény, hogy az a tudós, aki sok új problémát old meg. De hát a valóságban a hittel kapcsolatban is több aspektus létezik. Mi a katolikus hitfogalom keretében egyrészt azt mondjuk, hogy a hit kegyelem. Tehát Isten ajándéka. Másrészt mondjuk azt, hogy emberi cselekedet. Vagyis törekedhetünk rá. Lehetünk érte felelősek. Van benne egy bizonyos szabadság. Tehát értelem és szabad akarat is működik benne. Ha értelem működik benne, van tárgya a hitnek. Tehát az, amit hiszek, az is a hithez tartozik, nem mindegy! És emellett valamilyen tekintély szavára hiszem, tehát a bizalomnak az alapmagatartása végigkíséri. Ugyanakkor lehet azt mondani, hogy ehhez képest, mondjuk, a természettudomány egzaktabb. De hát egzaktabb? Igazság. Ez a szó hangzott itt el, és az igazság az, amire törekszik mind a hit, mind a tudomány, természetesen. De hát mi az igazság? És máris ott vagyunk, ahol, mondjuk, Aquinói Szent Tamás Isaac Israelsétől átveszi a definíciót, hogy az értelem megfelelése a dolognak. Magyarul, jól tudták azt, hogy az értelem kategóriái nem azonosak a rajtuk kívül lévő világgal, hanem valamilyen módon közvetítik felénk, de oly módon, ami aztán a gyakorlatban használható. Tehát ilyen értelemben visszaigazolódik. És ma ez már nagyon világos, pont a természettudományokban, mert a kategóriáink, amelyekkel a kérdéseket feltesszük a világnak, amelyekkel az információkat rendezzük és befogadjuk, már látjuk, hogy szűkösek. Ezért van az, hogy bizonyos kutatásokban a mesterséges intelligenciára bízunk, hogy akkor ő nézze meg pontosabban. De az a szélesebb kategóriarendszer már kicsit túlmutat az emberi agyon, de még mindig az e világ keretein belül mozog természetesen, tehát az értelem megfelelése a dolognak. A legegzaktabb természettudományban is, mivel az ember tudománya, mi vagyunk a megismerés alanyai, ott van a szubjektív vonatkozás. Ezzel kapcsolatosan nagyon értékes megfigyeléseket tett Jáki Szaniszló, akinek ebben a kötetben több tanulmányt is szentelnek.

– *Professzor úr, ugye ön is írt róla?*

Vizi E. Szilveszter: – Én is írtam, személyes jó barátom volt, fantasztikusan gondolkodó bencés szerzetes, különben három Jáki testvér volt, mind a három bencés szerzetes lett. Jáki Szaniszló személyisége, a tudományban való elhivatottsága onnét ered, hogy Odd Hassel Nobel-díjas norvég fizikussal az atomfizika területén dolgozott együtt, és írt, publikált vele együtt több tanulmányt. A hit kérdését, az istenség kérdését a tudomány felől próbálta megközelíteni. Ő ezt kritikusan szemlélte, látva, hogy csak a hit oldaláról nézvést nagyon eltolódik olyan

Adás közben,
a műszaki
munkatársak
az üvegfallal túl

dimenzióba, ahol csökken a bizonyíthatóság – idézőjelbe mondom a bizonyíthatóságot – jelentősége. A személyes értéke az, hogy a mérhető mellett fölhívta a figyelmet a mérhetetlennek a fontosságára. Éppen az emberi gondolkodás képes a mérhetetlen hit segítségével eljutni olyan következtetésekre, amelyek közelítenek az igazsághoz. Örülök, hogy bíboros úr szóba hozta az ő személyiségét, mert ő a *Fides et ratio* pápai enciklika előfutárának tekinthető.

Erdő Péter: – Így igaz!

Vizi E. Szilveszter: – Ez rendkívül fontos dolog, hiszen egy magyar szerzetes, aki Amerikában élt, és az egész világon elismert *Templeton-díjas* lett, ő igenis negyvenvalahány könyvet írt a Biblia és a tudomány, a hit és a tudomány kapcsolatáról, az egyház, a vallások kapcsolatáról a hittel és a tudománnyal. Tehát egy új dimenzióba helyezte a hit és a tudomány fontosságát.

– *Bocsánat, hadd idézzek a könyvből. Jáki Szaniszló szerint Julien Huxley, aki biológus, klasszikus példáját adta, hogy milyen mértékben vakítja el magát az ember, ha egyoldalúan és kizárólagosan csak a tudományos módszerekben hisz. Ugyanakkor Jáki nem szerette, sőt elutasította azokat a teológusokat, akik kizárólagosan csak a hit erejében hisznek, és nem látják az érvelés ürességét. Azt állítja Jáki, hogy a Bibliát nem lehet szó szerint magyarázni, ez egyenlő lenne a biblikus fanatizmussal. Ugyanígy nem szabad betű szerint, minden kritika nélkül elfogadni a Genézis kozmogóniáját vagy a vízözön történetét. Ez nagyon izgalmas dolog, nem? Szóval, ha szó szerint vesszük, akkor már fanatikusok vagyunk? Főrabbi úr, ön szó szerint vesz mindent?*

Köves Slomó: – Mindent, minden szavát. Én fanatikus vagyok. És kicsit máshonnan közelítem ezt a kérdést. Szerintem alapvetően az a félreértés itt, amikor valaki egy tudományos közegeből érkezik, tudományos gondolkodásmódon nevelkedett, és elkezd olvasni a Bibliát: nem érti, hogy a Biblia történetei nem tudományos leíró szövegek, hanem olyan elbeszélések, amelyek valamilyen módon mindig visszautalnak az ember és ember közötti és az ember és Isten közötti működésnek a szabályaira. A Biblia mindig ebből a kontextusból meséli el az adott történetet. Hogy érthető legyen: történik, mondjuk egy bűncselekmény. Valaki ittasan vezetett és elütött valakit. Ezt el lehet mondani normatív, tudományos szempontokkal is, mondjuk, ebben az elbeszélésben arra kerülne a hangsúly, hogy az alkoholszint milyen volt a vérében, és hogy pontosan hány milliméterre közelítette meg és hogy mekkora volt a sebesség... És el lehet mondani egy lelki szempontból: mi vezetett oda, hogy ő ittasan beüljön az autóba, ki volt az, akit ő elütött, s akit elütött, éppen honnan érkezett és hova ment... *Ugyanazt a történetet mesélem el, de egészen más nyelvezettel és egészen más fókusszal.* Amikor a teremtés történetét elbeszéli a Biblia, akkor nem azon van a fókusz, hogy pontosan hat nap alatt vagy hatmilliárd év alatt zajlott le ez a történet, hanem azon van a fókusz, hogy ennek a történetnek mi a mondaniva-

lőja számomra. És magából a teremtés történetéből kiderül az, hogy a főszereplőről, úgymond, nincs állítás, magáról Istenről. Sok ókori elbeszélés azzal kezdődik, hogy magának az istenségnek a létrejöttét mondja el. Itt az istenség adottság, magától értetődő. Es pontosan azért, legalábbis a zsidó értelmezés szerint, mert a Tóra a Biblia történeteit mindig abból a fókuszról nézi, hogy az adott eseménynek, mondjuk, a keletkezéstörténetnek, az én személyes történetemre milyen hatása van... Kicsit próbáltam elviccelni a választ, talán nem sikerült annyira jól. De annak azért vannak veszélyei, amikor egyáltalán bevisszük a diskurzusba azt, hogy ezeket a történeteket szó szerint kell-e értelmezni, vagy nem kell szó szerint értelmezni. Olyasmi ez, mintha egy érzelmét mondjuk, távcsővel szeretnénk megvizsgálni. Vannak dolgok, amelyeket bizonyos eszközökkel, bizonyos kritériumok alá lehet vetni, és vannak dolgok, amiket nem. Ezért maga a diskurzus, szerintem, nem egy jó irány. Csak egy szóval visszautalva még arra, amit bíboros úr mondott. Nagyon mély filozófiai terület, legalábbis a zsidó középkori filozófiában, az igazságkeresésnek a területe. És magának az igazságnak a keresése ugyan a tudományos motiváció alapja, de valahol a vallásos lét alapja is. Tehát hogyha nincsen vallásos lét, amelyik mindig keresi az abszolút igazságot, és aztán eljut ahhoz a határhoz, hogy azt mondja: maga az értelem fölismeri, hogy kell legyen értelem fölötti, olyasmi, amit értelemmel nem lehet megfogni, szóval akkor nincs tudomány sem. Azt gondolom, hogy a tudomány, ha úgy tetszik, a felvilágosodásban kiteljesedő, modern tudomány alapja a zsidó-keresztény gondolat, mert ez az, ami az igazság keresését elindította.

Balog Zoltán: – Bíboros úr tudóstípusaihoz, ha szabadna, én még hozzátennék egy harmadik típusú tudóst: aki minél többet tud, annál inkább látja, hogy mennyi mindent nem tud. Szókratésznel már megjelenik ez a gondolat és az ebből következő alázata a tudósnak. Ha maradunk a szó szerinti értelmezés kérdésénél: nálunk, protestánsoknál sem egyszerű a helyzet. A „sola Scriptura”, az „egyedül az Írás” és a „csak az Írás” értelmezése, azt gondolom, sokat ártott, nem a Biblia tekintélyének, mert a Bibliának önmagában van a tekintélye, de sokat ártott a tanítás tekintélyének. Az a fajta tudományos, irodalomkritikai megközelítése a Bibliának, amelyik – bizonyos szempontból válaszként arra, hogy ezt valóban szó szerinti, természettudományosan is megálló ismeretként tanították például a teremtést évszázadokon keresztül – ezt szétszaggatta. Sorolva, hogy nem is úgy volt, nem is úgy gondolták, meg nem is ő írta... Szóval, amit bibliakritikának hívunk, abban van sok megfogadandó ismeret, de alapvetően olyan tekintélyrombolás lett belőle, amelyik legalább annyira félreértette, hogy mit akar a Biblia, mint az, aki úgy gondolta, hogy szó szerint kell nézni, hogy hat nap egyenlő huszonnégy óra. De éppen Jáki Szaniszló, ha a tanulmányodra jól emlékszem, kedves professzor úr, pont ő elmélkedik arról, hogy mi értelme van a hat napnak. Hogy miért pont hat, az már nem véletlen, és az természettudományosan is értelmezhető, miközben azt nem tekinti huszonnégy órának. Abból, hogy nem szó szerint vette huszonnégy órának a napot, többet tudott meg az Istenről, az emberről meg a teremtésről, mint hogyha, mondjuk, huszonnégy órának vette volna. Az alapvető különbség onnan van, hogy a természettudomány arra a kérdésre keresi a választ, hogy hogyan? De azt nem mondja meg, hogy mi célból.

Köves Slomó: – És hogy ki által...

Balog Zoltán: – Azt a hit mondja meg... Arra, hogy mi végre vagyunk a világban, hát arra a természettudomány nem fog válaszolni, és ha akar, akkor túllépné a saját határait, nem is szabad válaszolnia. A finális, a célbeli kérdésre viszont a Biblia világos választ ad: azért vagyunk a világon, hogy a Teremtő meg a teremtmény, Isten, a teremtő, meg a teremtménye, olyan harmóniában éljen egymással, amitől mind a ketten

boldogok lesznek. Ha lehet ilyen mondani ebben a helyzetben, de mindenképpen arra a kettősségre utal, hogy van, aki minket létrehozott, és ha vele harmóniában élünk, akkor fogja az életünk elnyerni az értelmét. Tehát az „értelmes-e a teremtés?” kérdésre lehet válaszolni tudományosan is, de hogy *mi* az értelme, és *mi* a célja, az már hitbeli válasz.

– *Balog Zoltán a kötetbeli tanulmányában felveti azt a kérdést: ha egy ilyen pandémiás időszakon, nehezen, ám végre mégis túljutunk, milyen konklúziót vonhatunk le a magunk számára? És ha nem 2021-et írunk, hanem, mondjuk, az 1500-as években élnénk, akkor az egyház hogyan viszonyulna egy ilyen járványhoz? Bíboros úr?*

Erdő Péter: – Erről bőséges történelmi tapasztalatok és emlékek szólnak. Egyfelől látták benne Isten büntetését, de nem olyan értelemben, hogy aki beteg lett, aki meghalt, az lett volna a bűnös... Magának Jézusnak a tanítása is fölülmúlja ezt a szemléletet: azt mondja, hogy megnyilvánuljanak Isten nagy tettei. Tehát a kollektív bűnösség és a kollektív megújulás lehetősége mindenképpen benne volt, és már a középkori ember is nagymértékben tanulni akart ezekből az eseményekből. Járványkönyvek születtek, amelyekben gyűjtötték a tapasztalatokat: hol terjed gyorsabban, hol terjed lassabban, mi volt az az egyéni vagy közösségi magatartás, ami esetleg használt vele szemben, legalábbis úgy remélték. Leírtak, néha kiértékelve, néha értékelés nélkül, elég

borzalmas eseteket is, azt is, hogy a társadalom pszichológiailag hogyan reagált vagy hogyan kereste a felelősöket. Ki az oka? Megmérgezték a kutakat? Ki a bűnös, ugye? És ennek a társadalmi konzekvenciáit... Volt egy olyan vonulat, amelyik azt mondta, hogy a gondviselő Isten kezében vagyunk, ezért nagyon fontos,

*Kicsit elbíztuk magunkat,
mint ahogy Babel
tornyának építői is...
Azt hittük, hogy
a biztonságérzetünket
csak saját magunkra
támaszkodva fogjuk
megteremteni.*

Köves Slomó
ortodox rabbi,
az Egységes
Magyarországi
Izraelita
hitközség
vezetője

hogy rendszeresen imádkozzunk a gyógyulásért, az egészségünkért, a járványok elmúlásáért. Ez különben mind a XX. századig folyamatosan benne van a katolikus litániákban. Például a dögvészről, égi háborútól, járványtól való szabadulásnak a kérése szerepel bennük. Azt hiszem, alapvető hozzáállás volt, hogy kérjük Istent: mentsen meg, védjen meg bennünket ettől.

– *És az ortodox zsidó hagyományban?*

Köves Slomó: – Érdekes kérdés, és most az ókorra térnék vissza, azért, mert van egy aktualitása is. A naptárunknak ebben a mostani időszakában, tehát húsvét és pünkösd között – a zsidó megfelelője ennek a két ünnepnek a pészach és a sávuot – van egy időszak, amelyet úgy hívunk, hogy az ómerszámlálás ideje. Héthetes gyászidőszak, amely oda vezethető vissza, hogy az időszámítás utáni első században élt valaha a legnagyobb rabbi, Rabbi Akiva, akinek a Talmud, a zsidó bölcsélet

elbeszélése szerint huszonnégyezer tanítványa volt. Hatalmasan nagy bölcs volt. És ezek mind ez alatt a pár hét alatt haltak meg. Miért haltak meg? Mert egy járvány sújtotta őket. A Talmud felteszi a kérdést, hogy mi volt az oka a járványnak? És erre ugyancsak a Talmudban olvashatjuk: mert nem adták meg egymásnak a kölcsönös tiszteletet. Holott Rabbi Akiva, a mesterük azt tanította, hogy a Tóra legfontosabb tanítása a felebaráti szeretet. És éppen a tanítványai nem követték ezt! Ennek emlékére van a gyászidőszak, amit a mai napig tartunk. Arra hívja föl a figyelmet, hogy nyilvánvalóan a járványoknak vannak természettudományi okai, vannak élettani okai, és így tovább, de mindennek vannak lelki okai is. És a rabbiknak a feladata mindenekelőtt az, hogy a lelki okokat megpróbálják megtalálni, ami nem zárja ki természetesen a többi területet sem. Egy kis történetet még hadd említsek. Minden járványnak, és különösen ennek a mostani járványnak az a lényege, hogy van valami olyan láthatatlan ellenség, amellyel nem tudunk mit kezdeni, és ami a saját kiszolgáltatottságunkat a középpontba állítja. A történet Tituszról szól, aki lerombolta a második jeruzsálemi templomot, és a talmudi elbeszélés szerint, amikor megalázóan a templom legszentebb pontjára, a szentek szentjébe ment, és ott nagyon megalázó dolgot művelt, akkor megszólalt egy égi hang, és azt mondta: „Elhozok majd egy olyan kis teremtményt, akit nem látsz, és akinek a hatalma nagyobb lesz, mint a tiéd!” A Talmud azt mondja, hogy hazafelé menet egy szúnyog bemászott az orrába, elkezdte enni az agyát, és addig-addig ette, hogy teljesen beleőrült. Hogy ez milyen kártevő lehetett, azt talán professzor úr jobban tudja, de azt akarom mondani, hogy nyilván ezeknek a járványoknak van olyan lelki tanítása, ami az ember kiszolgáltatottságára hívja föl a figyelmet, és amit hajlamosak vagyunk elfelejteni.

– *A tudós is láthatatlannak véli ezt a mostani vírust?*

Vizi E. Szilveszter: – Láthatatlan, ma már azonban a technika fejlődésével az eszközök olyanok, hogy látni tudjuk ezeket... Ám inkább átadnám a szót püspök úrnak, mert nagyon tetszett, ahogyan a járvány és a bábeli torony, az égbe törő, az emberi hiúság párhuzamáról írt.

Balog Zoltán: – Én viszont csatlakoznék bíboros úrhoz azzal, hogy valóban: ha mi azt a kérdést, hogy mit tanulunk ebből, ami történt, ha ezt kivesszük, akkor veszítünk. Tehát ha egyszerűen csak azt mondjuk, amit, nagyon helyesen, a politikusok mondanak, hogy mikor térhetünk végre vissza a régi életünkhöz – bár engem egy picit provokál ez a kérdés, holott tudom, abból a szempontból, persze, igazuk van, hogy mikor működhet újra a gazdaság, mikor lehet iskolába menni, mikor lehetnek személyes találkozások, kulturális rendezvények –, ez mind rendben van. De *ha csupán annyi jön ki ebből az egészből, amit itt átélünk az elmúlt évben, hogy végre megint úgy élhetünk, ahogy eddig éltünk, akkor nagyon nagy a baj!* Én tisztában vagyok azzal, hogy a többség ezt fogja akarni és gondolni, de legalább egy hívő módon gondolkodó és gondolkodó módon hívő kisebbség hadd gondolja már azt, hogy valamit ebből tanulnunk kell! Én úgy fogalmaznék, hogy ez az isteni pedagógia. És még azt is meg merném engedni: mint ahogy azt mi Isten büntetésének tekintjük, hogy Babelben szétzavarja az embereket, de hát megmentette őket attól, hogy a mennyország felé törekvésükben tönkretegyék magukat meg a felebarátjukat!

– *Tehát egy még nagyobb bajtól?*

Balog Zoltán: – Egy nagyobb bajtól mentette meg őket azzal, hogy összezavarta a nyelveket. Ezt is megint most vegyük szó szerint? Hát azt vehetjük szó szerint, hogy más nyelven beszélünk? Sőt, sokszor mi magyarok sem értjük egymás nyelvét, nem? Pedig lingvisztikailag ugyanazt a nyelvet beszéljük. Vagyis a történet nem azt akarja elmagyarázni, hogy nyelvtörténetileg hogyan alakultak ki a nyelvek, ennél sokkal fontosabb dolgot mond. Azt: emberek,

Zajlik a beszélgetés, Pásztor Zoltán kérdez

kezdjétek el egymással úgy kommunikálni, hogy abból ne a felfelé törekvés, a „kinek van nagyobb hatalma?”, a „ki épít hatalmasabb tornyot?” jöjjön ki, hanem az, hogyan tudjuk a teremtésben kapott feladatunkat, a „népesítsük be a földet” és „tegyük az embernek boldog otthonává” feladatát hogyan tudjuk teljesíteni. Én abban látom a párhuzamot, hogy ez, ami történik, globális dolog most. A bábeli történet is az egész emberiségről szól, Valójában eddig a világban csak lokális járványok voltak. Ez az első olyan, globális járvány, amely Indonéziába meg Dél-Amerikában meg Európában, ha másként is, de mindenkit érint. Ebben én azt a figyelmeztetést látom, hogy az ember nem tartotta tiszteletben azokat a határokat, amelyeket a teremtési rend kijelölt számára: például a lokalitásnak a fontosságát. Ezeket nyilván tudományosan jobban el lehet mondani, én merném azt mondani, hogy az isteni ítélet Babelnél is, meg ma is gyógyító ítélet. Az ember lelkének a gyógyulása következik belőle, hogyha arra odafigyel. Nem tudom, bíboros úr, te ezt hogy gondold, de hallottam Magyarországon is olyan nyilatkozatot: nehogy már az Isten büntetésének tekintsük, mert akkor milyen csúnya dolog ez az Istentől... A büntetés, meglehet, erős szó. De azt mondom, hogy ebben van egy isteni „megállj, ember!”. Gondolkodj el, hogy jó irányba mész-e a saját személyes életedben, meg globálisan mint emberiség! Miben? A tudomány határtalanságában. A fogyasztás határtalanságában. A birodalmi törekvésekben, hogy mindent valami világkormányzás majd elintézz és elmondja, kinek mihez kell tartani magát pontosan. Aki pedig nem ahhoz tartja magát, az szégyellje magát, és az lokális, az provinciális, az maradi. Szóval ezek mind ott vannak ebben a dologban... *És miért ne tekinthetnének ezt isteni figyelmeztetésnek?* Abból csak segítség tud lenni, tehát az Isten segítséget ad nekünk az életünkben ahhoz, hogy átgondol-

Erdő Péter, Pásztor Zoltán, Siklósi Beatrix,
Balog Zoltán, Vizi E. Szilveszter és Köves Slomó

jük: hol is vannak a határaink, mi az, amiben jól élünk, és mi az, amiben változtatnunk kell? Mert biztos vagyok benne, hogy változtatnunk kell, és ebben a tudomány, a jó tudomány szövetségesünk. Meg fogja majd mondani, hogy mi az, amiben nem lesz olyan az életünk, mint ahogyan régen volt. Szóba került, hogy voltak és ma is vannak olyanok, akik azt mondják: a gyógyszer meg az imádság egymással szemben áll. De mi éppen arról beszéltünk, hogy *fides et ratio*. Az értelmes hívő ember beveszi a gyógyszert és imádkozik. Ezt a kettőt nem ellentmondásnak látja, hanem imádkozik az orvosok munkájáért, az orvosok sikeréért, a gyógyulásáért, és biztos benne, hogy olyan lelki energiákat mozgósít magában és másokban az imádsággal, ami akár még természettudományos módon kimutathatóan is segít a gyógyulásban.

Erdő Péter: – Amit a püspök úr itt mond, az nagyon is igaz, és a történelmi tapasztalat is megmutatja, hogy a nagy járványok kultúrtörténeti vízválasztók voltak. Például az 1348-ban kitört pestisjárvány az európai kultúra történetében a virágzó középkort és a kései középkort választja el. És nagyon sok minden megváltozott. Nem feltétlenül azért, mert az emberek észre tértek, vagy elkezdtek másképpen gondolkodni, levonták a tanulságokat, és tudatosan megváltoztatták az életüket, hanem megváltozott a helyzet. És a megváltozott helyzet nagyon sokféle következménnyel járt. Azt gondolom, hogy most is lesz olyan következmény, amit az értelmes emberi gondolkodás fog belőle levonni, és lesz olyan következmény, ami a mi spekulációinktól függetlenül mutatkozik meg. Máris látszanak bizonyos jelek. Az egyik, amit a püspök úr is említett, hogy hát az utazás... Globalizáció van. Nagyon könnyen és nagyon sokat változtattuk a helyünket. Nekem sokszor volt a repülőgépen rossz a lelkiismeretem, hogy most elmegyek egy kongresszusra, azért, hogy ott beszéljek húsz percig valamiről, ami meglehet, hogy szép dolog, de most ezért utazzak el Amerikába, és a másik kétszáz ember ugyanígy? Hát mennyibe kerül a kerozin meg a létkör, és mennyit szennyezzük ezért a világot!

– **Biboros úr:** vannak, akik hetente ugyanezt csinálják...

– **Erdő Péter:** – Hát éppen ez az! És ebben a tekintetben figyelmeztet minket, például biztos, hogy mindig annyit kell utaznunk? Biztos, hogy az a sok videokonferencia, amit most fārasztónak érzünk, annak egy része nem maradhat meg a járvány után is? Nem feltétlenül kell mindent a személyes és energiapazarló mozgással elintézni... Aztán, hogy mi, mennyit ér? Az értékek kérdése... Az élelmiszer és az emberi munkának bizonyos feladatai, amelyekről látjuk, hogy nélkülük a társadalom semmiképpen nincs meg. Még azt is mondanám, hogy a vallás értéke. Olaszországban volt erről egy nagy vita, mert a hatóságok betiltották egy időben a templomok működését, és sokan megkérdezték, hogy miért teszik ezt. A válasz az volt, hogy nem olyan életfontosságú funkció... És, kérem, kiderült, hogy a vallás sokak számára nagyon is életfontosságú kérdés, tehát ennek legalább az ātgondolása nagyon időszerű és alkalomszerű volt. Szép példák voltak különben mind a fizikai helytállásban, amikor a közösség szolgálatáról volt szó, mind a lelkipásztoroknak a munkájában, hogy egyszerre megtartani minden óvatossági, egészségügyi előírás, másfelől pedig vállalni azt az önzetlen erőfeszítést vagy segítséget, amit a helyzet megkíván. Ebben a tekintetben is egyfajta tisztulási folyamatot lehet itt észrevenni.

– **Műsorunk vége felé járunk, mindenkit arra kérek, hogy röviden összegezze, amit az elmúlt időszak tanúságaként fontosnak gondol...**

Vizi E. Szilveszter: – Oly sokat említettük a járványt... Voltaképpen a járvány valami újra tanítja meg az emberiséget. És ebben épp a vallások tudnak segítséget nyújtani. Közös ellenség van, amelyet nem látunk, nem ismerünk, és csak keveset tudunk róla, ez a közös ellenség való-

jában anti-Bábel lehet. Anti-Bábel lehet és pünkösdi csoda lehet, mert mindenki arra gondol, hogy ezt most le kell győznünk, hogy a közös, a bonum communé, a közös jót, az egész globális közös jót szolgáljuk.

– **Főrabbi úr?**

Köves Slomó: – Én is Bábel tornyára térnék vissza, szerintem a legkézenfekvőbb tanulság az, hogy kicsit elbíztuk magunkat... Már úgy az emberiség. Abban az értelemben, mint ahogy Bábel tornyának építői is, hogy a biztonságérzetünket, ami a legalapvetőbb igénye minden embernek, valahogy saját magunktól, saját magunkra támaszkodva fogjuk megteremteni. Építünk egy olyan hatalmas házat, amely lebont-hatatlan az istenek által is! A mostani helyzet azt mutatta meg, hogy az igazi biztonságérzetet éppen hogy nem a nagyon nagy, de véges házak, hanem a végtelen és transzcendens tudja megadni.

– **Püspök úr, a végszó...**

Balog Zoltán: – Csatlakoznék a professzor úrhoz. Ez a láthatatlan elleni küzdelem összehozhatja a gondolkodó és a hívő embereket abban, hogy megértjük, mennyiben is

*Ha csupán
annyi jön ki majd ebből
a vilá járványból
számunkra, hogy
végre megint úgy
élhetünk, ahogy eddig
éltünk, akkor nagyon
nagy a baj!
Azt mondom: ebben van
egy isteni „megállj,
ember!”*

Balog Zoltán,
a Magyarországi
Református
Egyház Zsinatának
lelkészi elnöke

kell másként cselekednünk erkölcsileg, de akár az életstílusunkban, az életmódunkban is, hogy a létünk sokkal inkább megfeleljen a teremtett világ természetének. És hogy ebben a harcban, ebben a közös küzdelemben tudjuk fölfedezni a hitnek az erejét. Én ezt kívánom mindenkinek. Azoknak meg, akiknek hitbéli közösségként az a dolguk, hogy ezt az erőt felmutassák, azt kívánom: ezt úgy tudják megtenni, hogy vonzóak legyenek! Mert erről most nem beszéltünk, de nekünk volna egy nagyon komoly feladatunk a jövőre nézvést, felismerni, hogy a pandémia miben alakítja át az egyházi életünket. Miben változtatja meg az egyházon belüli hitélet jellemzőit, a napi gyakorlatát, hogyan segít ez bennünket abban, hogy jobban el tudjunk érni az emberekhez, hogy kimozduljunk a templom falai közül. Mennyiben van értelme a digitális világot használni nemcsak a konferenciák világában, hanem a hit világában is, úgy, hogy közben a személyességet – amely a lényege a hitnek, hiszen azt olvassuk, hogy a hitből hitbe terjed az örömmé, az evangélium – ne adjuk föl. Tehát minket mint hívő közösséget, egyházat is nagyon sok mindenre tanít ez a dolog, és hogyha ezt megtanuljuk, akkor vonzóbbá tudjuk tenni azt a hitet, amely nélkül talán lehet élni, csak nem érdemes. ♡

A hangfelvétel alapján összeállította: Sāghy Ildikó